

Шамша І. В.

*Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова,
докторант кафедри філософії, кандидат філософських наук*

СИНТЕЗ РОЗУМІННЯ ЧАСУ В ФЕНОМЕНОЛОГІЇ М. МЕРЛО-ПОНТІ

Розуміння часу в історії філософії постає складною проблемою. Не дивлячись на те, що час є найважливішою категорією в дослідженні світу, розуміння його протягом історії людства сягало висот і зривалося в безодню. Для одних дослідників час поставав єдиною категорією, з горизонту якої можна пояснити світ (М. Гайдеггер), для інших – частиною реальності, яка не гідна уваги філософа (Платон, Плотін).

Перш, ніж продовжити, слід зазначити, що під часом, який не гіден уваги філософів, розуміється не весь час, а лише минуле-майбутнє, які протиставлені теперішньому, або вічності, в яких нерухомо перебуває буття. Отже, на нашу думку, слід вирізняти *час* і *розуміння часу*. В розумінні часу мислителі нерідко виокремлюють один, або декілька модусів часу, які протиставляють іншим, або іншому модусу. А ось час як такий передбачає єдність минулого, теперішнього і майбутнього.

З одного боку в історії філософії ми можемо побачити філософську традицію об'єктивно-ідеалістичного розуміння буття, яка нараховує не одне тисячоліття і в якій буття постає не-часом, а час – не-буттям. В цій традиції буття розуміється як таке, що завжди перебуває в теперішньому, чи в вічності (вона взагалі розташовується *над* часом), час же властивий недостовірному світу речей, який постійно змінюється, предмети, які перебувають в цьому світі – виникають і гинуть, а буття завжди залишається тотожним самому собі. Оскільки світ речей розуміється як «існуюче небуття», то небуттям виявляється і час (минуле-майбутнє), який володарює в цьому світові.

З іншого боку, ми бачимо матеріалістичну традицію розуміння буття, в якій в основі буття розташовується матерія. Дослідники, які належать до цієї традиції намагаються реабілітувати «час» (лапки поставлені тому, що під часом розуміються ті ж самі минуле-майбутнє). Тут минуле-майбутнє властиві вже справжньому буттю (матерії), а ось теперішнє, а тим більше вічність, виявляються небуттям. В філософських дискусіях таке розуміння теперішнього пов'язано з критикою метафізичних картин світу, які спираються на «нереальну реальність», яка ніколи не змінюється, на деякий абсолютизм. В такому розумінні часу до матеріалістичних онтологій примикає і філософія життя. Скажімо, А. Бергсон в «Творчій еволюції» недвозначно висловлюється з цього приводу, критикуючи античну «філософію ідей» (Бергсон А. Творческая эволюция. Материя и память / Анри Бергсон / Пер. с франц. – Мн.: Харвест, 1999. – С. 351–352); у В. Дільтея незврушне теперішнє підлягає критиці й виявляється протиставленим минулому-майбутньому (Дильтей В. Наброски к критике исторического разума / В. Дильтей // Вопросы философии. – 1988. – № 4. – С. 136).

Отже, в розумінні часу протягом історії філософії можна побачити протиставленість модусів часу – час розуміється як минуле-майбутнє, які в одній традиції вважають-

ся буттям, а в іншій небуттям, зворотною частиною світу. До жодної з цих двох традицій важко приєднатися, бо в кожній з них є хибні, та істинні аргументи.

Не дивно, що в такій ситуації філософи ХХ століття спрямовують неабиякі зусилля на вирішення цього протиріччя, на пошук синтезу. До найвідоміших з них належать Е. Гуссерль і М. Гайдеггер. Проте, цікавий синтез в розумінні часу пропонує і відомий французький філософ – М. Мерло-Понті.

Ознайомлення з «Феноменологією сприйняття» полишає у читача несуперечливу впевненість, що тимчасовість постає дуже важливою умовою людського буття для себе і буття в світі. М. Мерло-Понті відстоює *єдність* минулого-теперішнього-майбутнього як основу несуперечливої присутності людської суб'єктивності в світі. Так він зазначає, що «Час мислиться нами раніше за частин, які його складають...» (Мерло-Понті М. Феноменологія восприяття / Морис Мерло-Понті / Пер. с франц. под. ред. И. С. Вдовиной, С. Л. Фокина. – СПб.: Ювента, Наука, 1999. – С. 524), а «... минуле – це давнє майбутнє і нещодавнє теперішнє; теперішнє – найблище минуле і швидке майбутнє; майбутнє, нарешті, – теперішнє і навіть прийдешиє минуле...» (Мерло-Понті М. Феноменологія восприяття / Морис Мерло-Понті / Пер. с франц. под. ред. И. С. Вдовиной, С. Л. Фокина. – СПб.: Ювента, Наука, 1999. – С. 533). Для того, щоб обґрунтувати цю думку М. Мерло-Понті знадобилося довести важливість минулого-майбутнього для людської присутності в світі (тобто, довелося погодитися з аргументами представників матеріалістичного розуміння буття і філософії життя). Так, М. Мерло-Понті пише, що завдяки минулому з майбутнім, суб'єкту не доводиться бути «замкненим» в теперішньому (Мерло-Понті М. Феноменологія восприяття / Морис Мерло-Понті / Пер. с франц. под. ред. И. С. Вдовиной, С. Л. Фокина. – СПб.: Ювента, Наука, 1999. – С. 524). Але при цьому, мислителю довелося обґрунтувати й необхідність теперішнього (а це означає, що він погоджується і з аргументами представників – протилежного матеріалістичному – ідеалістичного розуміння буття). Так, М. Мерло-Понті зазначає: «У моєму теперішньому, якщо я ще утримую його в житті, зі всім тим, що воно в собі приховує, є екстаз у напрямі до минулого й майбутнього, який і виявляє виміри часу – не в суперництві, а в нероздільності: бути в сьогодні означає бути одвічно і назавжди» (Мерло-Понті М. Феноменологія восприяття / Морис Мерло-Понті / Пер. с франц. под. ред. И. С. Вдовиной, С. Л. Фокина. – СПб.: Ювента, Наука, 1999. – С. 534).

Якщо врахувати наведені вище міркування М. Мерло-Понті, то без зайвих теоретичних перебільшень можна сказати, що йому вдалося сягнути синтезу в розумінні часу. Заслуговує на особливу увагу те, що цей синтез досягнуто на теоретичному ґрунті єдності суб'єкта й об'єкта – така єдність постає шляхетним завданням будь-якого справжнього філософування. Ще однією перевагою розуміння часу М. Мерло-Понті постає те, що він не уникає осягнення часу через логічну вісь «буття – ніщо», як зазвичай вчиняють інші дослідники.

В цілому можна сказати, що в проєкті М. Мерло-Понті онтологія часу з перспективного проєкту на очах читача перетворюється на дійсність. І саме за такого розуміння часу можна створити справжню онтологію.